

Min dom og din dom

BOKOMTALE: Tankeeksperimenter gjennomsyrrer analytisk filosofi. Vi lokker frem dommer med hypotetiske scenarioer, som igjen danner premisser for sentrale argumenter i hele tradisjonen. Hva så når ulike folkegrupper bedømmer scenarioene ulikt? Edouard Machery foreslår å stake ut en ny kurs i *Philosophy Within Its Proper Bounds*.

Av Sigurd Jorem

Jeg vet ikke med dere, kjære lesere, men for meg er det i dag noe *blast from the past*-aktig over en bok i, eller basert på, eksperimentell filosofi. Var ikke prosjektet til de eksperimentelle filosofene erklært dødt? Var vi ikke ferdig med dette evinnelige maset om intuisjoner? Av jord skal du tydeligvis gjenoppstå, i hendene til Edouard Machery. *Philosophy Within Its Proper Bounds* ble gitt ut på Oxford University Press i 2017 og teller 272 middels store sider.

Se for deg dette scenarioet: Den eneste beskrivelsen et helt språksamfunn knytter til navnet «Gödel» er «han som oppdaget ufullstendighetsteoremene». Men la oss nå si at han som oppdaget ufullstendighetsteoremene ikke het «Gödel», men «Schmidt». Av en eller annen grunn har oppdagelsen blitt tilskrevet feil fyr, og ingen i vårt hypotetiske samfunn kjenner til dette mistaket. Refererer «Gödel» dermed til Schmidt i dette scenarioet, når medlemmene av samfunnet ytrer navnet? De siste 60-70 årene har det vært vanlig blant engelskspråklige filosofer å la tankeeksperimenter spille en sentral rolle i filosofisk argumentasjon. Man beskriver et hypotetisk scenario og feller en dom om noe vedrørende scenarioet. Så gjør man en slutning fra dommen, for å avkrefte eller støtte en filosofisk teori. Dette kjente eksempelet fra Kripke skulle motbevise den gjengse oppfatning at navn refererer i kraft av *beskrivelser* som vi knytter til navnet (en gjengs oppfatning blant filosofer på midten av forrige århundre). Kripkes dom er at «Gödel» ikke refererer til Schmidt, men til Gödel; at den riktige forklaringen er at dette samfunnet bare har en usann oppfatning om hva Gödel gjorde. Fra dette slutter Kripke at den såkalte *descriptive theory of names* er usann.

Men hva om ikke alle deler Kripkes oppfatning? Hva om noen (med god tid til refleksjon) faktisk mener at «Gödel» refererer til Schmidt i dette scenarioet? Eller verre, hva om hvilken dom vi feller samvarierer systematisk med demografiske variabler eller med irrelevante detaljer i hvordan scenarioet blir presentert, altså at dommene våre er gjenstand for presentasjonseffekter? Prosjektet til de eksperimentelle filosofene, som Machery i høy grad har bidratt til, var å avdekke slike korrelasjoner ved bruk av empiriske metoder. I *Philosophy Within Its Proper Bounds* får vi et helt lass av slike funn. Selv om eksistensen av funnene ikke bør komme som noen overraskelse på noen i dag, så er det en styrke ved boka at Machery samler og ordner dem, diskuterer dem kritisk (om ufullstendig), og systematiserer argumentene man kan gjøre med utgangspunkt i funnene. Dette systematiseringsarbeidet er et av de mest verdifulle bidragene boka har å by på til metafilosofisk debatt.

LES OGSÅ: [Usanne analyser og ålreite begreper](#) • [Ikonoklastisk om intuisjoner](#).

Samlingen av funnene styrker også Macherys argument. De fleste arbeider i eksperimentell filosofi bruker gjerne et svært begrenset datasett, angående et svært begrenset utvalg av tankeeksperimenter, for å trekke konklusjoner som går imot en tankeeksperimentbasert metode (*the method of cases*). Hver for seg er funnene sårbare for metodekritikk, men det fremstår lite troverdig at *all* eksperimentell filosofi har metodologiske mangler. Er liksom enhver bruk av surveydata uholdbar? Neppe. Som Machery skriver (ss. 152-153): Visst står bruk av survey-metoder overfor særegne utfordringer—akkurat som det er særegne utfordringer med design av randomiserte, kontrollerte eksperimenter—men det betyr ikke at man kan avskrive enhver konklusjon nådd med utgangspunkt i surveyer. De samme filosofene som klager over de eksperimentelle filosofenes bruk av surveyer uttrykker neppe samme bekymring over Kahneman og Tverskys bruk av surveyer.

Upålitelighet, dogmatisme eller sneversyn

Kjernen av *Philosophy Within Its Proper Bounds* er tre argumenter som alle tar sikte på å vise hvorfor demografisk variasjon og presentasjonseffekter er problematisk for *case*-metoden. Enten er vi 1) *upålitelige*—når dommene fra gruppe A og B er inkonsistente, så kan de ikke begge være sanne. Mengden variasjon er da for stor til at vi kan holde fast på at vi er pålitelige dommere over filosofiske *cases*. Eller så er vi 2) *dogmatiske*—vi tar for gitt at «vår» bedømmelse *avcasene* er riktig, uansett hvordan andre grupper bedømmer dem, som for eksempel asiateres deskriptivistiske holdninger til Gödel-scenariot (ss. 48-50). Eller så er vi 3) *sneversynte (parochial)*—vi sier ikke at andre gruppers bedømmelse er usann, men at de snakker om andre ting enn oss, la oss si *referanse** istedenfor *referanse* i Gödel-scenariot, uten en uavhengig begrunnelse for hvorfor tingen «vi» snakker om er mer interessant. Ingen av argumentene er absolutte nyvinninger i litteraturen, men Macherys organisering av argumentene bidrar til å klargjøre debatten om hvilke konsekvenser funnene til eksperimentelle filosofer skal få.

Det forblir imidlertid uklart hvilken forpliktelse Machery selv har til argumentene, for om du anklager en praksis for *sneversyn* kan du ikke strengt tatt anklage den for *upålitelighet* i tillegg.

Upålitelighetsargumentet fordrer at dommene er inkonsistente, men det er ingenting inkonsistent i å være interessert i forskjellige egenskaper. Det later til at Machery legger størst vekt på upålitelighetsargumentet, men hva som er den offisielle posisjonen hans blir ikke endelig avgjort. Som jeg kommer tilbake til, så har spenningen mellom upålitelighetsargumentet og sneversynsargumentet gjenklang i en dypere spenning mellom posisjonene til Machery. Foreløpig kan vi slå oss til ro med at disjunksjonen av de ulike problemene/argumentene er interessant som sådan, og gir sannelig filosofer som er glade i tankeeksperimenter noe å fundere på.

Machery lykkes dermed, i mine øyne, med ett av bokas hovedformål. Det bør være vanskelig å føle seg komfortabel med å fortsette å bruke tankeeksperimenter på den måten som har vært så

utbredt de siste 60-70 årene, etter å ha gått gjennom de empiriske funnene Machery samler sammen, og argumentene han gir for betydningen av disse funnene. Argumentene er selvsagt ikke pottetette, men utveiene fremstår lite fristende: for eksempel å fortsette å insistere på at filosofer har en særlig ekspertise eller pålitelighet som skiller dem fra ikke-filosofene, til tross for at det også er variasjon blant filosofer, og det at også filosofer lar seg påvirke av presentasjonseffekter.

Outrerte scenarioer og alternative metoder

La oss så anta at Machery har bevist at vi er upålitelige dommere over den typen scenarioer som er vanlig i filosofi. Dette fordrer en forklaring. Det er jo ikke sånn, må vi anta, at vi er generelt upålitelige brukere av de begrepene som er sentrale for tankeeksperimentene, slik som begrepene om referanse, [kunnskap](#) eller moralsk tillatelse. Machery gir en interessant forklaring på hvordan vi kan være upålitelige dommere over *casene* vi finner i litteraturen, uten å være generelt upålitelige begrepsanvendere. Utgangspunktet for forklaringen er at de fleste filosofiske teorier har en viss rimelighet: For de fleste eksemplene vi kan diske opp om tema *t*, så vil de fleste teoriene om *t* stemme overens med de fleste folks intuisjoner til eksemplene. For eksempel vil de fleste konkurrerende teoriene om [kausaltitet](#) kunne håndtere de fleste *vanlige* tilfeller av kausalitet. For å skjelle mellom teoriene, blir vi derfor nødt til å kokkelere sammen situasjonstrekk som vanligvis ikke opptrer samtidig. Vi må diske opp *uvanlige* situasjoner, for eksempel Gödel/Schmidt-scenarioet:

The Gödel case describes a situation where a proper name that is associated with a single description by a whole linguistic community happens to be false of the original bearer of the name while usually many of the descriptions associated with a proper name are true of the original bearer of the name. (s. 116, min kursivering)

Poenget til Machery er ikke at det er problematisk i seg selv at filosofiske *cases* oftest er hypotetiske eller kontrafaktiske. Uvanlige ting skjer også i vår verden. Problemet er snarere at regelmessigheter i vår verden (del-)bestemmer utviklingen av begrepene våre. Begrepene våre er ikke nødvendigvis egnet for anvendelse i svært uvanlige situasjoner. Machery anfører her et noe vagt skille mellom et begreps «proper domain» og det som ligger utenfor. I sin jakt på metafysiske nødvendigheter (og muligheter) har filosofer måttet søke utenfor begrepenes ordinære anvendelseskontekster. Da oppfører de seg, ifølge Machery, modalt ubeskjedne (*modally immodest*).

Mot slutten av boka skisserer Machery sin egne foretrukne variant av [begrepsanalyse](#) som er drevet av empiri og som formodentlig er modalt beskjeden.¹ I «the method of cases 2.0» (ss. 232-244) skal filosofer presentere scenarioer til representative grupper med folk, få svarene deres og veie dem med statistiske midler. Hensikten med en slik metode er at man kan oppdage hvilke begreper folk faktisk har og hvilke slutningsmønstre de faktisk sverger til. Om man får i hende en treffende representasjon av hvilke begreper folk faktisk har, kan man så gå i gang med å ta normativ stilling til disse begrepene—er de defekte eller fungerer de godt?—kanskje som et forarbeid

til «preskriptiv begrepsanalyse», en annen metode Machery godskrives (se neste avsnitt). I seg selv er imidlertid «the method of cases 2.0» rent deskriptiv, og drar nytte av metoder vi kjenner fra de empiriske vitenskapene. Nærheten til psykologi er slående, særlig til studier av kategorisering i såkalt *cognitive science*. Her er det rimelig å ønske seg flere detaljer om hvilken arbeidsdeling Machery ser for seg mellom filosofien og vitenskapene. Sannheten er nok at Machery trives med et uklart skille, og tilhørende overlapp i arbeidsoppgaver. Selv synes jeg heller man bør studere psykologi eller lingvistikk dersom man vil ha trening i bruk av empiriske metoder for å studere empiriske saksforhold av den typen Machery etterlyser. Jeg kan ikke se rommet for en disiplin som så nært hefter seg på andre disipliner. Om ikke annet kunne man ønske seg et argument for hvorfor filosofer skal gjøre dette empiriske arbeidet når det synes som at andre akademikere har bedre trening i de relevante metodene.

I så måte har man et mer distinkt *filosofisk* prosjekt i den typen «preskriptiv begrepsanalyse» Machery går god for på ss. 213-220. I preskriptiv begrepsanalyse er målet å gi betingelser for anvendelsen av de begreper vi *bør* bruke, uavhengig av hvilket innhold det er i begrepene vi allerede har.² Et slikt normativt prosjekt kan, i motsetning til «the method of cases 2.0», fint definere en autonom filosofi-disiplin. I tillegg rammes det ikke av de problemene som rammer tradisjonell begrepsanalyse. Hvis målet vårt er å foreskrive begreper, i motsetning til å beskrive begreper, så har ikke demografisk variasjon blant folks dommer over filosofiske *cases* noe å si, for slik variasjon kan bare vitne om den rotete virkeligheten til våre eksisterende begreper. Preskriptiv begrepsanalyse er altså ikke sårbar for de problemene Machery reiser for *case*-metoden.

Mange lesere vil for øvrig kjenne igjen denne typen prosjekt under en annen tittel, nemlig «conceptual engineering». Her kunne Machery gjort en bedre jobb med å ta inn og diskutere andres bidrag til den voksende litteraturen om *conceptual engineering* (jeg har tidligere skrevet om *conceptual engineering* for Salongen [her](#)).

LES OGSÅ: [Kunnskapens kilder](#)

En meta-representasjonell knute

Jeg skrev at spenningen mellom upålitelighetsargumentet og sneversynsargumentet hadde gjenklang i en dypere spenning mellom posisjonene til Machery. Vi kan bruke de følgende to setningene til å illustrere hva slags spenning det er snakk om:

1. Personen i Gettier-scenariet vet ikke at p.
2. Begrepet vårt om å vite (at p) har ikke anvendelse på personen i Gettier-scenariet.

La oss si 1. uttrykker en materiell dom og 2. uttrykker en meta-representasjonell dom. Den første dommen handler om hva personen i Gettier-scenariet vet. Den andre dommen handler om kunnskapsbegrepet vårt. Den første dommen *braker* riktignok kunnskapsbegrepet vårt, men det er bare den andre som *benevner* det. Men hvilken av de to setningene skal stå som det mest presise uttrykket for den typen dommer vi ønsker å lokke fram med *cases* i filosofien? Om man gjør et søk

etter setninger som spiller den relevante argumentasjonsrollen i litteraturen, vil man nok finne et klart overtall av setninger som følger skjemaet til 1. Allikevel har «begrepsanalyse» vært en svært utbredt merkelapp for de samme filosofiske arbeidene. Dermed er det ikke klart om det er begrepene eller «tingene» vi er opptatt av.

I et betydningsfullt angrep på «the conceptual turn» argumenterte Timothy Williamson for at vi må slutte å tenke på filosofi som rettet mot begreper, snarere enn som rettet mot begrepenes ekstensjoner (*The Philosophy of Philosophy*, 2007). Han står dermed for en minimalistisk tolkning av filosofisk arbeid. Vi er opptatt av kunnskap, i følge Williamson, ikke begrepet vårt om kunnskap, ei heller noe sånt som «naturen» til kunnskap.³ Minimalistiske tolkninger forstår altså filosofisk argumentasjon som forankret i materielle dommer av den typen setning 1. står som uttrykk for. Og det er nettopp en slik minimalistisk tolkning Machery tar utgangspunkt i, i mesteparten av sin argumentasjon. Han forsvarer da også denne minimalismen i første kapittel, men han går litt for langt når han argumenterer for at ikke-minimalistiske tolkninger er inadekvate. Machery trenger nemlig ikke-minimalistiske tolkninger for å etablere premisser for noen av hans egne posisjoner og argumenter.

Mens den minimalistiske tolkningen går hånd i hånd med upålitelighetsargumentet, er den et problematisk utgangspunkt for både sneversynsargumentet og for «the method of cases 2.0». Sneversynsargumentet og «the method of cases 2.0» tar for gitt at folk kan ha forskjellige begreper om de samme temaene. Sagt enkelt: Du og jeg kan ha forskjellige kunnskapsbegreper, enda vi bruker samme ord («kunnskap» eller «å vite») for å uttrykke begrepene våre. I «the method of cases 2.0» tar man individens dommer over filosofiske caser som empiriske indikatorer på hva slags begreper de har. Domsvarians indikerer dermed begrepsvarians. På samme måte holder sneversynsargumentet mål bare under forutsetningen at ulike grupper har ulike begreper (om det ikke hadde vært ulike begreper i bruk, hadde jo dommene vært inkonsistente, men sneversynsargumentet tar nettopp for gitt at dommene deres *ikke* er inkonsistente).

For å identifisere slike individuelle forskjeller er vi nødt til å ta i bruk meta-representasjonelle dommer eller meta-representasjonelle tolkninger: For eksempel kan man tolke utsagn med formen til setning 1. som bidrag til metalingvistiske forhandlinger.⁴ La meg være pinlig nøyaktig: Det er ingen nødvendighet at man går med på at denne typen individuell begrepsvarians finnes bare fordi man tillater meta-representasjonelle dommer eller tolkninger. Setning 2. ovenfor tok jo for eksempel for gitt et *felles* begrep om kunnskap («Begrepet *vårt* om å vite...»). Men motsatt vei blir det umulig å identifisere slike forskjeller, om vi bare tillater oss materielle dommer. Når vi ikke tar i bruk meta-representasjonelle ressurser, kan vi ikke annet enn ta for gitt at vi snakker samme språk med samme mening. Men dette blir altså et for snevert utgangspunkt for «the method of cases 2.0» og for sneversynsargumentet.

Det meste av det Machery skriver i forsvar av minimalistisk tolkning er i spenning med «the method of cases 2.0» og sneversynsargumentet, uten å strengt tatt være inkonsistent med disse. Men i

hvert fall på ett punkt skriver han noe som rett og slett er inkonsistent. På side 42 beint fram nekter han for at en uenighet om en filosofisk case i det hele tatt kan diagnostiseres som at partene har ulike begreper.⁵ Det som gjør den offensive minimalismen ekstra pussig for Macherys vedkommende, er at han har gitt seg selv alle forklaringsressurser man kan tenke seg for å forsvare en posisjon som tillater individuelle begrepsforskjeller. Både det han skriver om begreper i 2009-boka si, *Doing Without Concepts*, og det han skriver om begreper i de siste to kapitlene av *Philosophy Within Its Proper Bounds* (se særlig s. 234), gir et psykologisk rammeverk for begreper som har all verdens rom for individuelle forskjeller. Så lenge vi ikke stipulerer at begreper nødvendigvis er kollektive størrelser, er det ingenting inkohærent i å tenke seg at individer uttrykker ulike begreper med samme språkuttrykk.

Det kan være svimlende å tenke seg at vi går rundt med forskjellige begreper om det ene og andre. Da lurar vi jo nærmest oss selv med å bruke samme språkuttrykk. I grunn kan denne forestillingen være så svimlende at man velger å ikke tro på den: Vi er jo ikke så håpløst stilt i vår daglige kommunikasjon! Men Machery har selv gitt en god forklaring på hvordan det allikevel kan være tilfelle. Vi trenger ikke og bør ikke anta at det er massive begrepsforskjeller på tvers av individer, slik at begrepene til to individer har radikalt forskjellige ekstensjoner. Begrepsforskjellene trenger ikke være større enn at de bare kommer fram i dagslys når individene vurderer svært *uvanlige* situasjoner, sånn som filosofiske caser ofte er. Det kan da være nok overlapp og nok likhet mellom begrepene våre til at vi ikke havner i verbale disputer i hver bidige meningsutveksling; nok overlapp og nok likhet til at det fungerer å bruke samme språkuttrykk. I fall parallellen ikke var klar, så er dette bare en justert variant av forklaringen Machery ga av våre presumptive upålitelighet i møte med outrerte scenarier, som jeg beskrev ovenfor.

Denne diskusjonen tvinger frem mange spørsmål i spennet mellom [språkfilosofi](#), [psykologi](#) og [metafilosofi](#), blant annet om hvor fint- eller grovkornet vi kan og bør individuere språkuttrykk på den ene siden og begreper på den andre, hvorvidt vi kan snakke om samme tema tross ulike begreper om temaet, og om begreper er abstrakte størrelser, psykologiske representasjoner, noe annet, eller kanskje til og med alle de nevnte tingene. Uten å gå langt inn i disse problemstillingene håper jeg å ha vist at Machery gjør det litt for enkelt for seg ved å hevde at en minimalistisk lesning av filosofiske dommer gir den eneste adekvate tolkningen.

Avsluttende vurdering

Det er kanskje ikke overraskende, gitt temaet, at *Philosophy Within Its Proper Bounds* er myntet på fagfilosofen, men den er heller ikke så spekket av teknisk notasjon at den er uleselig for andre enn de som sitter aller høyest i elfenbenstårnet: Den kan fint leses av studenter og andre som ønsker en inngang til metafilosofi som felt. Metafilosofi er jo et sånt felt man kan ha glede av å kjenne til, selv om man har andre, førsteordens filosofiske interesser. Å lese boka til Machery uten kjennskap til filosofisk argumentasjon i den angloamerikanske tradisjonen de siste 60-70 årene vil imidlertid være vanskelig. Da blir det vanskelig å fatte hvorfor Machery argumenterer som han gjør, enn si holde styr på merkelappene for de ulike casene vi kjenner til fra litteraturen: «Gettier», «Gödel»,

«Truetemp», «footbridge trolley case», «barn façade county» osv. Det må ellers nevnes at boka er klart skrevet⁶ og har en forbillidlig kapittel- og argumentstruktur. *Philosophy Within Its Proper Bounds* er et verdifullt bidrag til metafilosofisk debatt, særlig hva gjelder systematiseringen av eksperimentelle funn og argumenter som tar utgangspunkt i de funnene.

LES OGSÅ: [Begrepenes verden](#) • [Frege om logikk og begrepsanalyse](#)

Noter

¹ Hypotesene som testes i «the method of cases 2.0» kan være modalt beskjedne selv om respondentenes svar kanskje ikke er beskjedne. Respondentene kan mene hva de vil om nødvendigheten eller muligheten av forholdene de bedømmer i respons på casene. For den vitenskapelige, nøytrale utøver av «the method of cases 2.0» vil dette bare bety at respondentenes begreper har modale egenskaper.

² Merk at når jeg skriver «gi betingelser for anvendelsen», så ser ikke Machery nødvendigvis for seg betingelser artikulert på klassisk logisk vis, altså som nødvendige og tilstrekkelige betingelser. På hans regning kan anvendelsesbetingelser fint bli gitt i form av statistiske funksjoner for eksempel. Dette er i tråd med hans tidligere arbeid om begreper (*Doing Without Concepts* fra 2009) hvor begreper kan ha forskjellige formater: prototyper, exemplars, definisjoner eller teorier. Flere som driver med conceptual engineering vil nok også reservere seg for formuleringen i hovedteksten på et tilsvarende vis. Man kan for øvrig argumentere for at betingelser gitt med preskriptivt fortegn bør være artikulert som nødvendige og tilstrekkelige betingelser, på grunn av klarheten det gir, men dette er altså ikke Macherys posisjon.

³ Her ønsker jeg bare å hinte til at det å tolke filosofisk arbeid som rettet mot begreper bare er én blant flere måter å gi en tjukkere tolkning på. Tolkningen kan også fetes opp fra andre hold, for eksempel å se filosofisk arbeid som rettet mot empirisk studerbare natural kinds, slik Hilary Kornblith har vært en forkjemper for.

⁴ Jf. D. Plunketts 2015 “Which Concepts Should We Use? Metalinguistic Negotiations and the Methodology of Philosophy.”

⁵ «For instance, many philosophers who have discussed fake-barn cases have maintained that the protagonist does not know that he or she sees a barn, but not all philosophers agree. There are at least three ways to explain this disagreement among those philosophers: They have different concepts of knowledge; they have the same concept, but one side of the controversy fails to apply it properly; they have the same concept, but their judgments are not exclusively based on their conceptual competence, but also on additional beliefs about knowledge that vary across philosophers. The first two options are implausible since, first, Lycan’s and Goldman’s uses of “knowledge,” which presumably express their concept of knowledge, are plausibly similar in many circumstances outside the department of philosophy’s seminar room, and since, second, it is unclear which side would be misapplying their concept of knowledge.” (s. 42, min kursivering).

⁶ En liten anekdote: Jeg møtte Machery på en konferanse om conceptual engineering samme høst som denne bokomtalen ble skrevet. Han er en karismatisk type. Han er dessuten erkefransk, også i uttale. Skarre-r’er, fransk intonasjon og hele den pakka. Jeg havnet i en liten diskusjon med ham og et par andre hvor han på et tidspunkt brukte et uttrykk jeg simpelthen ikke kunne forstå. Jeg klarte ikke å rekonstruere noe engelsk ord fra de franske lydene jeg hørte. Jeg måtte spørre om han kunne repetere hva han sa to-tre ganger, før en mer kyndig lytter oversatte til meg: «material inference». Ut fra samtalekonteksten burde dette ha vært et av uttrykkene jeg skulle hatt på radaren, så litt flaut var det. I alle fall: Det er langt vanskeligere å spore noen skavanker i engelsken i *Philosophy Within Its Proper Bounds*. Godt skrevet, altså.